

การออกแบบภูมิทัศน์พื้นที่เสียเปล่าเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว ของชุมชนเมือง

Landscape Design in Waste Spaces for Increasing Urban Communities' Green Spaces

พรชัย จิตติวสุรัตน์^{1*} และ ฐปณี รัตนถาวร²

¹⁻² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
รัตนโกสินทร์ 96 หมู่ 3 อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

Jittiwasurat^{1*} and Tapanee Rattanathavorn²

1-2 Assistant Professor, Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University of
Technology Rattanakosin, 96 Mu 3, Phutthamonthon, Nakhon Pathom, 73170

Email: pornchai.j@rmutr.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาและจำแนกพื้นที่ว่างในย่านเจริญกรุง บางรัก ที่มีการพัฒนาเมืองอย่างหนาแน่น ทำให้มีข้อจำกัดในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว โดยมีการเก็บข้อมูล 2 ส่วน คือ การสำรวจลักษณะกายภาพของพื้นที่ และการสังเกตการณ์กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ร่วมกับการศึกษาลักษณะทางสังคมและอัตลักษณ์เชิงพื้นที่พบว่า มีพื้นที่ว่างที่แบ่งประเภทตามเกณฑ์บริบทได้ดังนี้คือ 1) พื้นที่ว่างเขตทาง 2) พื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร 3) พื้นที่ว่างรอบอาคาร และ 4) พื้นที่ว่างอิสระ ผลการวิเคราะห์พบว่า พื้นที่ว่างเหล่านี้มีลักษณะเป็นพื้นที่ว่างเสียเปล่า ได้แก่ 1) พื้นที่ว่างไม่มีการใช้ประโยชน์ 2) พื้นที่ว่างมีการใช้ประโยชน์ต่ำกว่ามาตรฐาน และ 3) พื้นที่ว่างเศษเหลือ การปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่ว่างเสียเปล่าให้เป็นพื้นที่สีเขียวในย่านเจริญกรุง บางรัก ใช้หลักการออกแบบภูมิทัศน์ในประเด็นดังนี้ 1) พื้นที่ใช้สอย 2) การเชื่อมโยงพื้นที่ 3) พืชพันธุ์ และ 4) สุนทรียภาพ ที่สอดคล้องกับความเป็นย่านเมืองเก่าที่ผสมผสานความทันสมัยเชิงสร้างสรรค์ และเป็นแหล่งนันทนาการได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: องค์ประกอบภูมิทัศน์ พื้นที่เสียเปล่า พื้นที่สีเขียว ชุมชนเมือง

Abstract

The purpose of this article is to search and identify open spaces in Charoenkrung Bangrak district, where urban development is intensive, causing limitations in adding green spaces. The data were collected in two parts: survey of physical characteristics of the area and activity observation, with the study of social characteristics and spatial identities. The study found that spaces that are categorized by contextual criteria as follows; (1) right of way open space (2) front building open space (3) around building open space and (4) owner open space. The results showed that these open spaces had the following characteristics of waste space; (1) unutilized space (2) underutilized space (3) leftover space. The improvement of waste spaces into green spaces in Charoenkrung, Bangrak uses landscape design principles in the following issues; (1) function area (2) linking area (3) plantation and (4) aesthetics, in accordance with the old town that combines creative modernity and a suitable recreation area.

Keywords: Landscape Elements, Waste Space, Green Space, Urban Community

Received: June 30, 2021; **Revised:** July 20, 2022; **Accepted:** July 25, 2022

1. บทนำ

พื้นที่สีเขียวเป็นแนวคิดสำคัญประเด็นหนึ่งที่กำลังได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบริบท และแตกต่างกันตามเจตนารมณ์ รวมทั้งนโยบายของแต่ละหน่วยงาน จากคำอธิบายต่างๆ ถึงพื้นที่สีเขียว สามารถสรุปลักษณะร่วมกันที่ชัดเจนคือ เป็นบริเวณใดก็ตามที่มีพืชพันธุ์เป็นองค์ประกอบสำคัญ และเป็นการจัดการพื้นที่โล่ง คือ การดำเนินการปลูก และดูแลต้นไม้ตามพื้นที่ว่างและปรับภูมิทัศน์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ ให้มีความเป็นระเบียบ ร่มรื่น ช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในเมือง และเสริมสร้างสุขภาพทางกายและใจแก่ชาวเมือง ลักษณะของพื้นที่สีเขียวมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง และมีผลกระทบกับพื้นที่เมืองด้วยปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่ง ขนาด รูปแบบ และองค์ประกอบของพื้นที่สีเขียว รวมทั้งลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมที่มีข้อกำหนด กฎเกณฑ์ ระบบระเบียบ และอัตลักษณ์ของพื้นที่

การเติบโตของเมืองทำให้อาคาร ถนน และสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นอย่างมากมาย นอกจากจะส่งผลให้พื้นที่ว่างลดน้อยลงแล้ว ยังทำให้เกิดพื้นที่ว่างเสียเปล่า คือ พื้นที่ที่ไม่ได้วางแผนจะให้ปรากฏในภูมิทัศน์ของเมือง ได้แก่ พื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ต่ำกว่ามาตรฐาน พื้นที่ที่ถูกปล่อย หรือพื้นที่เศษเหลือ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาได้ใหม่ (Ismail Haque, 2016) พื้นที่ว่างเหล่านี้สามารถนำมาออกแบบปรับปรุง และเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปของเมืองอีกด้วย (Roger Trancik, 1986) ในเมืองที่มีการเติบโตหนาแน่น การเพิ่มพื้นที่สีเขียวส่วนใหญ่จึงเป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่แทรกอยู่ในเมือง รวมทั้งพื้นที่แนวยาวที่ต่อเนื่องตามถนนหนทาง ลักษณะนี้สามารถพัฒนาให้เกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายพื้นที่สีเขียว (green web) ด้วยระบบเส้นทางสีเขียว (greenways) อันเป็นผลให้คนทั่วเมืองรับรู้และสามารถตอบสนองการใช้สอยได้อย่างสะดวก ด้วยการกำหนดกิจกรรมให้เหมาะสม และสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และเอกลักษณ์ของชุมชน (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีคุณภาพระดับสูง และมีศักยภาพที่จะเป็นได้หลายบทบาทในเวลาเดียวกัน และกลายเป็นเอกลักษณ์ที่ปรากฏในลักษณะของภูมิทัศน์เมือง

การศึกษานี้เป็นการนำแนวความคิดพื้นที่สีเขียวในชุมชนเมืองที่มีเอกลักษณ์ และแนวคิดพื้นที่ว่างเสียเปล่า มาศึกษาวิเคราะห์พื้นที่ว่างในเมืองที่มีการใช้งานระดับสาธารณะ เพื่อค้นหาและจำแนกพื้นที่เสียเปล่าในลักษณะต่าง ๆ และนำมาออกแบบเป็นพื้นที่สีเขียวด้วยหลักการออกแบบภูมิทัศน์ โดยแสดงลักษณะรูปแบบพื้นที่และองค์ประกอบภูมิทัศน์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ที่มีคุณภาพ ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอยและด้านสุนทรียภาพ ตามอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ผลที่ได้จากการศึกษานี้ยังเป็นแนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนเมืองอื่นๆ ในบริบทใกล้เคียงกันได้

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเมืองให้มีเอกลักษณ์ และแนวคิดพื้นที่สีเขียว
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางกายภาพของพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น ในพื้นที่ย่านเจริญกรุง บางรัก รวมทั้งศักยภาพและปัญหาในการพัฒนาพื้นที่สีเขียว
3. เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่สีเขียวให้เป็นพื้นที่สีเขียวในชุมชนเมือง ย่านเจริญกรุง บางรัก

3. การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดของการวิจัย

3.1 แนวความคิดพื้นที่สีเขียวในเมืองที่มีเอกลักษณ์

แนวความคิดหลักในเรื่องระบบที่ตั้งของพื้นที่เปิดโล่ง แบ่งเป็นสองแบบ คือ 1) การรวมตัวกัน และมีความต่อเนื่อง (Concentrated and Continuous) เป็นพื้นที่เปิดโล่งที่อยู่จุดเดียวหรือมีความต่อเนื่องกันไป และ 2) การกระจายโดยทั่วไป (Dispersed) เป็นการกระจายพื้นที่เปิดโล่งเล็ก ๆ ทั่วเมือง เพื่อให้มีการเข้าถึงได้สะดวก ในเมืองหนึ่ง ๆ ควรจะมีทั้งพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่ และพื้นที่เปิดโล่งขนาดเล็กผสมผสานกันไป (สุพักตรา, 2540) สำหรับพื้นที่ชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นมากและมีพื้นที่จำกัด สวนขนาดเล็ก (pocket park) หรือ สวนโอเอซิส (urban oasis) ที่เป็นพื้นที่ขนาดเล็ก มีลักษณะปิดล้อมและเงียบสงบจากถนน จะได้รับการยอมรับถึงความเหมาะสม และสามารถพัฒนาพื้นที่สีเขียวดังกล่าวให้เชื่อมโยงเป็นระบบเครือข่ายพื้นที่สีเขียว (Green web) ด้วยเส้นทางสีเขียว (Greenways) และการกำหนดกิจกรรมให้เหมาะสมกับพื้นที่สีเขียวแต่ละประเภท สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่และเอกลักษณ์ของชุมชน ด้วยการแยกกลุ่มกิจกรรมตามประเภทของพื้นที่สีเขียว (Green cluster) การเลือกใช้พืชพันธุ์ตามหน้าที่ใช้สอย โดยเน้นชนิดพืชพันธุ์ท้องถิ่นเป็นหลัก สะท้อนถึงผัสสะของสถานที่ (sense of place) อัตลักษณ์ของ ชุมชน และความน่าอยู่ของเมือง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) การออกแบบเส้นทางสีเขียวนี้มีส่วนเสริมสร้างกิจกรรมนันทนาการ สร้างโอกาสการเรียนรู้วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ช่วยเพิ่มทางเลือกของการเดินทางระหว่างจุดที่ประชาชนนิยม ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงที่หมาย มีผลทางด้านเศรษฐศาสตร์ในการเพิ่มมูลค่าของที่ดินให้สูงขึ้น ทำให้เกิดความต่อเนื่องของหย่อมพื้นที่สีเขียว (green patch) โดยให้เป็นทางจักรยานหรือทางเท้า (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) รวมถึงการกำหนดกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่และเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นพื้นที่ว่างที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ทางกายภาพ และกลายเป็นสถานที่ที่มีความหมายตามบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้ว่าประเภทของพื้นที่สามารถกำหนดตามคุณสมบัติทางกายภาพ แต่สถานที่ก็มีเอกลักษณ์ โดยมีลักษณะเฉพาะหรือสิ่งกระตุ้นจากสภาพแวดล้อมโดยรอบ คุณลักษณะนี้ประกอบด้วยสิ่งที่ป็นรูปธรรม ทั้งวัสดุ รูปร่าง ผิวสัมผัส และสี รวมทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Roger Trancik, 1986) ก่อให้เกิดลักษณะของภูมิทัศน์เมืองที่สร้างการรับรู้คุณค่าของสถานที่ในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทของสถานที่ อาคารและชุมชน รวมทั้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

3.2 แนวความคิดพื้นที่สีเขียวจากการพัฒนาเมือง

การเจริญเติบโตของเมือง ทำให้อาคาร ถนน และสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นอย่างมากมาย ส่งผลให้เกิดพื้นที่ว่างในลักษณะต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับอาคาร เช่น พื้นที่ว่างระหว่างอาคาร พื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร พื้นที่ว่างรอบอาคาร เป็นต้น ส่วนมากเกิดจากระยะร่นตามขอบเขตของที่ดิน ทางเดิน ทางเชื่อม เป็นต้น ในเมืองสมัยใหม่จะพบเห็นพื้นที่ว่างซึ่งไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อใช้งาน ส่งผลให้พื้นที่ว่างนั้นไม่สอดคล้องและสัมพันธ์กับอาคารหรือสิ่งก่อสร้าง กลายเป็นพื้นที่เศษเหลือ ทำหน้าที่เป็นเพียงแนวหรือขอบเขตของอาคารสิ่งก่อสร้างเท่านั้น นอกจากนี้ถนน และระบบสัญจรในเมืองส่วนที่ใช้กันหลัก ได้แก่ ผิวจราจร และทางเท้า ยังเกิดพื้นที่เว้นว่างในเขตทางซึ่งเป็นส่วนที่ใช้ติดตั้งสิ่งประกอบระบบสัญจร เช่น สัญญาณไฟจราจร ป้ายจราจร ป้ายบอกทาง และรองรับงานสาธารณูปโภค ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ประปา สื่อสาร และระบายน้ำ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ว่างที่เรียกว่า พื้นที่ว่างสูญเปล่า (Lost Space) เป็นเศษเหลือจากการใช้ประโยชน์ถูกทิ้งร้าง มีสภาพเสื่อมโทรมและไม่น่าดู พื้นที่ว่างเหล่านี้คือ พื้นที่เมืองที่ไม่น่าพอใจหรือพื้นที่ว่างที่ยากจะจัดการ ซึ่งควรได้รับการปรับปรุง เพราะมีสภาพที่ไม่เหมาะสมที่

และเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปของเมือง (Roger Trancik, 1986: 3-4) ในที่นี้ ได้กำหนดให้พื้นที่ว่างต่าง ๆ เหล่านี้เป็น พื้นที่เสียเปล่า (Waste Space) คือ พื้นที่ว่างในเมืองที่เป็นเศษเหลือจากการใช้สอย หรือ ข้อกำหนดในการออกแบบ และการก่อสร้าง ทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์อื่นใด หรือเกิดการใช้สอยที่ไม่เหมาะสม และไม่ได้วางแผนให้ปรากฏในภูมิทัศน์ของเมือง ได้แก่ 1) พื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ 2) พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ต่ำกว่ามาตรฐาน 3) พื้นที่ที่ถูกละเลย หรือพื้นที่เศษเหลือ ซึ่งจะสามารถนำมาพัฒนาได้ใหม่ (Ismail Haque, 2016) ให้เป็นพื้นที่สีเขียวในรูปแบบที่เอื้อต่อการใช้สอยในกิจกรรมต่าง ๆ ช่วยสร้างสภาวะแวดล้อมที่น่าสบาย และเกิดบรรยากาศที่ดี

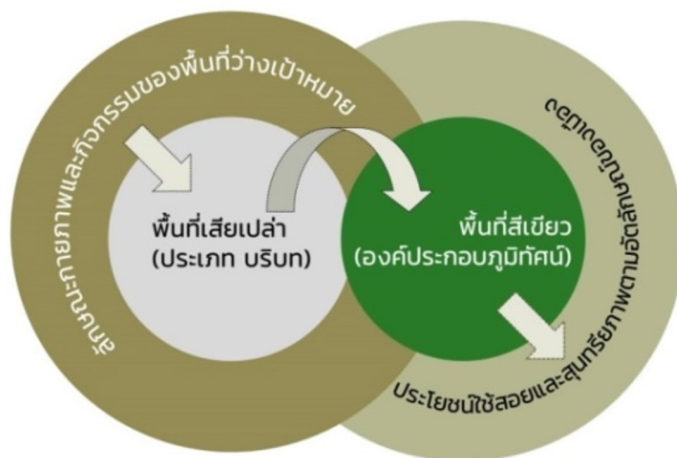
3.3 แนวความคิดองค์ประกอบภูมิทัศน์กับความเป็นพื้นที่สีเขียว

รูปแบบของพื้นที่สีเขียวมีส่วนประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ 1) พื้นที่ลาดเชิงหรือลาน 2) พื้นที่ปลูกต้นไม้ หรืออาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งตามลักษณะงานภูมิทัศน์ คือ ส่วนภูมิทัศน์แข็ง (Hardscape) ได้แก่ ทางเดิน ลานโล่ง สิ่งอำนวยความสะดวก และส่วนภูมิทัศน์นุ่ม (Softscape) หรือพืชพันธุ์ต่าง ๆ ได้แก่ ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้คลุมดิน สนามหญ้า การออกแบบภูมิทัศน์เป็นงานที่มีส่วนเสริมสร้างสภาพแวดล้อมของบริเวณต่าง ๆ ในเมืองให้เป็นธรรมชาติ และใช้ประโยชน์ได้

แนวทางการออกแบบ และเลือกใช้พืชพันธุ์ในเมืองมีดังนี้ 1) ควรปลูกพันธุ์ไม้หลากหลาย เพื่อให้เกิดโครงสร้างในแนวตั้งที่มีหลายระดับเรือนยอดเลียนแบบธรรมชาติ โดยมีทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม และไม้คลุมดิน 2) ควรเลือกปลูกพืชพันธุ์พื้นเมืองที่มีลักษณะทางนิเวศวิทยาเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ปลูก อย่างน้อยร้อยละ 50 ของพืชพันธุ์ทั้งหมด 3) ควรมีการตัดแต่งพันธุ์ไม้ เพื่อความเป็นระเบียบและสวยงาม เพื่อรักษาสุขภาพของต้นไม้ และป้องกันกิ่งไม้หักโค่นเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ประโยชน์ และ 4) มีพื้นที่ที่ผู้ใช้สอยพื้นผิวที่น้ำซึมผ่านได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ลาดเชิงทั้งหมด (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) จึงจะมีส่วนในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว รวมทั้งช่วยสร้างภาพรวมของพื้นที่สีเขียวให้เกิดความต่อเนื่องเป็นโครงข่ายพื้นที่สีเขียว นอกจากนี้ต้องพิจารณาความสัมพันธ์ของต้นไม้ ถนน อาคารและลาน ให้สัญญาณได้สะดวกปลอดภัยทั้งคนเดินเท้าและผู้ขับขี่รถยนต์

3.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาลักษณะพื้นที่ว่างเสียเปล่าในเมือง ประกอบกับลักษณะของพื้นที่สีเขียวในเมืองที่มีเอกลักษณ์นำมาพิจารณาร่วมกันในการสร้างแนวความคิดการออกแบบองค์ประกอบภูมิทัศน์ที่เอื้อต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชนเมืองที่มีความต้องการ และความจำเป็นอย่างสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และเอกลักษณ์ของชุมชน โดยค้นหาพื้นที่เสียเปล่าจากการพัฒนาเมือง จำแนกตามประเภท และบริบทของพื้นที่ ประกอบกับการวิเคราะห์ทางกายภาพ และด้านกิจกรรมของพื้นที่ นำมาออกแบบภูมิทัศน์เป็นพื้นที่สีเขียวที่มีคุณภาพ ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านสุนทรียภาพ และสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อเสนอเป็นแนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมือง (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีการศึกษา

4.1 ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาและค้นคว้าหลักการของพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมือง พื้นที่เสียเปล่า และองค์ประกอบภูมิทัศน์ สรุปโดยการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยในบริบทของพื้นที่ชุมชนเมือง

4.2 เก็บรวบรวมข้อมูลของพื้นที่ศึกษา

1) ศึกษาข้อมูลข้อมูลเชิงสถิติจากเอกสารและรายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาความสัมพันธ์ของสภาพกายภาพ ประชากร และพื้นที่สีเขียวของพื้นที่เขตชั้นในกรุงเทพมหานครทุกเขตการปกครอง และเลือกบริเวณย่านชุมชนเมือง 1 แห่ง เพื่อเป็นพื้นที่ศึกษา

2) สืบค้นและบันทึกข้อมูลพื้นที่ว่างเป้าหมาย โดยการสังเกตการณ์ร่วมกับการใช้แผนที่ ประกอบกับการถ่ายภาพเหตุการณ์ในพื้นที่ว่างเป้าหมาย ในหัวข้อต่อไปนี้

- ลักษณะกายภาพของพื้นที่ศึกษา ด้านที่ตั้งของพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะของที่ตั้งและสภาพโดยรอบ เนื้อที่ และอาณาเขต การเข้าถึงและระบบสัญจร และองค์ประกอบของพื้นที่ ได้แก่ พืชพันธุ์ สิ่งอำนวยความสะดวก และสุนทรียภาพ

- ลักษณะกิจกรรมการใช้สอยพื้นที่ ผู้ใช้สอย เพื่อทราบลักษณะกิจกรรมในบริเวณนั้น ๆ และความต้องการพื้นที่สีเขียวในพื้นที่เป้าหมาย

4.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ว่างเป้าหมาย

เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นศักยภาพและปัญหาแต่ละด้านที่เกี่ยวข้อง ในหัวข้อต่อไปนี้

1) บทบาทของพื้นที่ว่างที่ส่งผลต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ว่างเป้าหมาย โดยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะกายภาพ และกิจกรรมของพื้นที่ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมในการปรับปรุงหรือพัฒนาพื้นที่

2) ลักษณะพื้นที่เสียเปล่าที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียว โดยจำแนกลักษณะตามประเภท และบริบทของพื้นที่

4.4 ประมวลผล สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะแนวทางการออกแบบภูมิทัศน์

เสนอแนวทางการออกแบบองค์ประกอบภูมิทัศน์ที่เอื้อให้เกิดความเป็นพื้นที่สีเขียว ที่จะสามารถเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนทั้งปริมาณและคุณภาพ

5. สรุปและอภิปรายผล

5.1 ผลการวิเคราะห์เพื่อคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

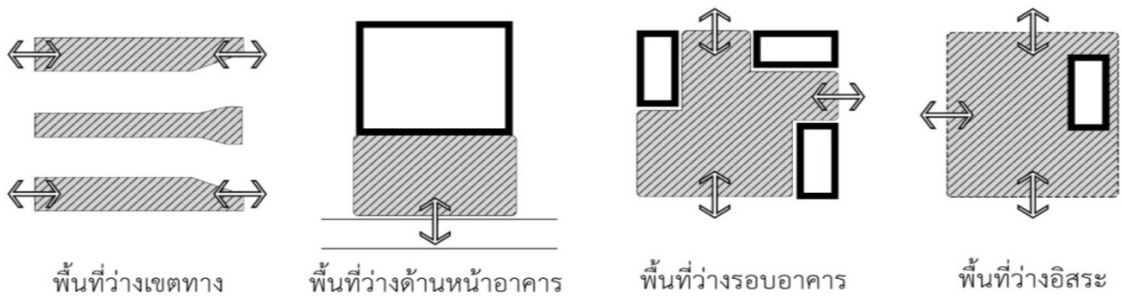
เมื่อเปรียบเทียบตัวเลขสถิติพื้นที่สีเขียวในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ขนาดพื้นที่ อัตราส่วนพื้นที่สีเขียวต่อพื้นที่เขตและอัตราส่วนพื้นที่สีเขียวต่อประชากร พบว่า เขตบางรัก มีสถิติด้านพื้นที่สีเขียวน้อยที่สุด โดยเฉพาะพื้นที่ฝั่งตะวันตกของเขตบางรัก มีจำนวนสวนสาธารณะน้อยกว่าพื้นที่ฝั่งตะวันออก และมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น จึงได้กำหนดเป็นพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ฝั่งตะวันตกของเขตบางรัก ที่เรียกว่า ย่านเจริญกรุง อยู่ในเขตชั้นในของกรุงเทพมหานครที่มีความเจริญมาแต่เก่าก่อน มีบทบาทเป็นย่านธุรกิจทันสมัยที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานทั้งที่พักอาศัย พาณิชยกรรม สถานที่ราชการ โรงเรียน ศาสนสถาน โรงพยาบาล บริษัทห้างร้าน ฯลฯ ดังนั้น ย่านเจริญกรุง บางรัก จึงเป็นแหล่งงานของผู้คนจำนวนมาก และต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงพาณิชยกรรมซึ่งมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง จึงเกิดความหนาแน่นของการใช้อาคาร และพื้นที่ แม้ว่าในปัจจุบันย่านธุรกิจได้ขยายไปยังถนนสีลม สาทร ทำให้ถนนเจริญกรุงเจียบเหงาไปมาก แต่เมื่อศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบได้มาเปิด “TCDC กรุงเทพฯ” ณ อาคารโปรเซสซิงกลาง ก็ได้สร้างบทบาทของพื้นที่ให้เป็น “ย่านความคิดสร้างสรรค์” ที่จะนำไปสู่การดำเนินโครงการธุรกิจและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยการพัฒนาด้านกายภาพ และฟื้นฟูภูมิทัศน์เป็นแนวทางสำคัญที่จะเน้นให้เกิดเอกลักษณ์ และสนับสนุนการเกิดย่านสร้างสรรค์ของบริเวณถนนเจริญกรุง และพื้นที่ต่อเนื่อง ทั้งนี้ต้องสอดคล้องทั้งด้านกายภาพ และวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิม เช่น การใช้ประโยชน์จากอาคารเก่า การเพิ่มศักยภาพการเข้าถึงการเชื่อมต่อพื้นที่

และการใช้งานพื้นที่สาธารณะ รวมทั้งการเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่มีส่วนช่วยก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมสร้างสรรค์ภายในย่านได้นอกจากนี้ ย่านเจริญกรุง บางรัก ยังมีทุนทางวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่ ไม่ว่าจะเป็นวัด โบสถ์ มัสยิด อาคารเก่า และตรอกซอยที่ยังปรากฏวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ซึ่งต้องการพื้นที่ว่างที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียวได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่แต่ด้วยสภาพพื้นที่เมืองที่แออัด มีพื้นที่ว่างสาธารณะอยู่น้อย จึงเป็นข้อจำกัดในการจัดหาพื้นที่ว่างที่มีศักยภาพในการเป็นพื้นที่สีเขียว

5.2 ผลการสำรวจพื้นที่ว่างเป้าหมายในพื้นที่ศึกษา

การหาพื้นที่ว่างเป้าหมายได้ใช้แนวความคิดพื้นที่ที่เสียเปล่าจากการพัฒนาเมือง โดยการจำแนกพื้นที่ว่างด้วยเกณฑ์ที่ตั้ง ได้แก่ พื้นที่ว่างเขตทาง พื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร พื้นที่ว่างรอบอาคาร และพื้นที่ว่างอิสระ (ภาพที่ 2) พบว่า มีพื้นที่ว่างที่สามารถนำมาเป็นพื้นที่ว่างเป้าหมายเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวของย่านเจริญกรุง บางรัก จำนวน 30 แห่ง แบ่งเป็น 1) พื้นที่ว่างเขตทาง 6 แห่ง 2) พื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร 7 แห่ง 3) พื้นที่ว่างรอบอาคาร 10 แห่ง 4) พื้นที่ว่างอิสระ 7 แห่ง

ภาพที่ 2 พื้นที่ว่างประเภทต่างๆ ตามเกณฑ์ที่ตั้ง

ภาพที่ 3 ตำแหน่งที่ตั้งและตัวอย่างบรรยากาศของพื้นที่ว่างเป้าหมายในย่านเจริญกรุง เขตบางรัก
ที่มา: การสำรวจ เมื่อ 26-27 มิถุนายน 2561

ตารางที่ 1 ประเภทประโยชน์ใช้สอยและสัดส่วนพื้นที่ของพื้นที่ว่างเป้าหมายแต่ละประเภท

บริเวณ		ประเภทประโยชน์ใช้สอย	สัดส่วนพื้นที่ (ร้อยละ)		
			พื้นกลางแจ้ง	พื้นที่ปลูกพืชพันธุ์	พื้นที่ราง
A พื้นที่ว่างประเภท เขตทาง					
1	ทางด่วนพิเศษศรีรัช	ลานกีฬา สนามเด็กเล่น	85	5	10
2	ทางด่วนพิเศษศรีรัช	ลานจอดรถเอกชน	95	5	-
3	ทางด่วนพิเศษศรีรัช	ลานจอดรถ ลานกีฬา ศูนย์เรียนรู้	100	-	-
4	ทางด่วนพิเศษศรีรัช	ลานจอดรถดับเพลิง รถขยะ กทม.	100	-	-
5	ทางด่วนพิเศษศรีรัช	ลานอเนกประสงค์ ร้านค้า OTOP	95	5	-
6	ทางด่วนพิเศษศรีรัช	ถนนลาด ลานจอดรถสาธารณะ	80	10	10
B พื้นที่ว่างประเภท ด้านหน้าอาคาร					
1	โรงแรมบางกอกเกเอนเตอร์	ลานจอดรถ	85	15	-
2	โรงแรมริเวอร์ซิตี	ลานจอดรถ ลานอเนกประสงค์	85	15	-
3	สำนักงานกฎหมายดำเนินฯ	ลานจอดรถ	95	5	-
4	อาคารเกียรตินาคิน	ลานจอดรถ	90	10	-
5	อาคารไพบรมณ์กลาง (TCDC)	ลานอเนกประสงค์	95	5	-
6	ห้างโรบินสันบางรัก	ลานอเนกประสงค์ ร้านค้า	95	5	-
7	คริสตจักรสารธร	ลานจอดรถ	90	10	-
C พื้นที่ว่างประเภท รอบอาคาร					
1	วัดมหาพฤฒาราม	ลานจอดรถ ลานพักผ่อน	90	10	-
2	บ้านเลขที่ 1	ลานอเนกประสงค์ สวนหย่อม	30	70	-
3	อาคาร กสท. โทรคมนาคม	ลานจอดรถ	95	5	-
4	พิพิธภัณฑ์ชาวบางกอก	ลานจอดรถ สวนหย่อม	20	80	-
5	ศูนย์พัฒนาเด็กราชานุกูล	ลานอเนกประสงค์ สวนหย่อม	20	80	-
6	ห้างไอพีเพลสซอปปิงเซนเตอร์	ลานจอดรถ	85	15	-
7	โบสถ์อัสสัมชัญ	ลานจอดรถ ลานพักผ่อน	90	10	-
8	วัดสวนพลู	ลานจอดรถ ลานพักผ่อน	85	15	-
9	ศาลเจ้าเจียวเองเปี้ยว	ลานอเนกประสงค์	100	-	-
10	โรงพยาบาลเลิดสิน	ลานจอดรถ สวนสุขภาพ	60	40	-

ตารางที่ 1 (ต่อ)

บริเวณ		ประเภทประโยชน์ใช้สอย	สัดส่วนพื้นที่ (ร้อยละ)		
D พื้นที่ว่างประเภท อีสระ					
1	บ้านเลขที่ 1 (ลานจอดรถ)	ลานจอดรถ	100	-	-
2	อาคารศุภสถาน	ลานจอดรถ พื้นที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์	60	10	30
3	มัสยิดฮารูน	สุสาน สวนหย่อม	10	90	-
4	มัสยิดบ้านอู่	สุสาน สวนหย่อม	10	90	-
5	ในซอยเจริญเวียง	ลานจอดรถ	70	10	20
6	ร้านแสนยอดโภชนา	ลานจอดรถ	100	-	-
7	อาคารประภาวิทย	ลานจอดรถ	95	5	-

ที่มา: การสำรวจ เมื่อ 26-27 มิถุนายน 2561

จากการสำรวจพื้นที่ว่างในย่านเจริญกรุง บางรัก จำนวน 30 แห่ง (ภาพที่ 3 และตารางที่ 1) สรุปภาพรวมของพื้นที่ว่างเป้าหมายได้ดังนี้

- 1) การเข้าถึงพื้นที่ว่าง มีความสะดวก โดยใช้รถยนต์ตามเส้นทางถนนสายหลักสายรอง และสายย่อย การเชื่อมโยงแต่ละพื้นที่มีระยะทางที่พอเหมาะกับการเดินเท้า
- 2) ขนาดพื้นที่ มีตั้งแต่ 350 – 14,350 ตารางเมตร ความกว้างเฉลี่ย 14 – 133 เมตร
- 3) มีประโยชน์ใช้สอยหลัก เป็นที่จอดรถ จำนวน 16 แห่ง ลานอเนกประสงค์ จำนวน 6 แห่ง ลานกีฬา จำนวน 2 แห่ง สวนหย่อม จำนวน 5 แห่ง และไม่ได้ใช้ประโยชน์ จำนวน 1 แห่ง ทั้งนี้แต่ละพื้นที่มีการใช้งานแบบผสมผสานด้วย
- 4) สัดส่วนของพื้นที่ เป็นพื้นที่ว่างคาดแจ้ง ร้อยละ 77.00 พื้นที่ว่างปลูกพืชพันธุ์ ร้อยละ 20.67 และพื้นที่ว่างรกร้าง ร้อยละ 2.33
- 5) ระดับการใช้สอยของพื้นที่ เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะเป็นส่วนใหญ่
- 6) กรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นที่ดินการทางพิเศษแห่งประเทศไทย จำนวน 6 แห่ง หน่วยงานราชการ จำนวน 5 แห่ง ศาสนสถาน จำนวน 8 แห่ง และที่ดินเอกชน จำนวน 11 แห่ง

5.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่ว่างในพื้นที่ศึกษา

1. บทบาทของพื้นที่ว่างที่ส่งผลต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ได้ดังต่อไปนี้

1) พื้นที่ว่างเขตทาง มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการในพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ใต้ทางด่วนยกระดับที่ถูกทิ้งร้าง แม้ว่าบางพื้นที่ให้เอกชนเช่าประกอบกิจการ หรืออนุญาตให้ใช้เป็นลานกีฬา และสถานที่เก็บวัสดุของราชการ ก็ยังมีการปรับปรุงพื้นที่เพื่อประโยชน์ใช้สอยแบบถาวร จึงมีลักษณะชั่วคราวไม่เป็นระเบียบ และรกร้าง ทำให้ขาดความสวยงามและบรรยากาศที่ดี ในขณะที่มีความต้องการใช้พื้นที่ใต้ทางด่วนเพื่อนันทนาการ และเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีสำหรับประชาชนในชุมชนพักอาศัยที่อยู่ล้อมรอบ

2) พื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการ ในย่านธุรกิจที่ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงได้ง่าย ลักษณะเด่นของพื้นที่ว่างบริเวณนี้คือ เป็นพื้นที่ในระยะร่นของอาคารจากถนนหลัก มีส่วนประกอบที่พบเห็นทั่วไป คือ ทางเข้าอาคาร รั้วด้านหน้า ป้ายชื่อสถานที่ ลานจอดรถ มีองค์ประกอบที่มีลักษณะโดดเด่น เช่น ประติมากรรม รวมทั้งมีการดูแลรักษาเป็นอย่างดี ส่วนรูปแบบ และองค์ประกอบของพื้นที่เอื้ออำนวยให้เกิดพื้นที่สีเขียวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจได้น้อย เนื่องจากการออกแบบที่ไม่ได้คำนึงถึงการเข้าใช้ของประชาชนทั่วไป เพราะบริบทของอาคารไม่เอื้ออำนวยให้เป็นพื้นที่สาธารณะอย่างแท้จริง แต่พื้นที่สีเขียวในย่านธุรกิจก็ยังเป็นที่ต้องการของประชากรกลางวันโดยทั่วไป และแม้ว่าจะมีความพร้อมในการพัฒนา การดูแลรักษา และอยู่ในย่านที่มีประชากรกลางวันหนาแน่น มีความต้องการใช้พื้นที่สีเขียวเป็นอย่างมาก แต่นโยบายของเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นเอกชนยังมีส่วนร่วมน้อยในการจัดการดังกล่าว

3) พื้นที่ว่างรอบอาคาร มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการ ในสถานที่ราชการ และศาสนสถาน มีรูปแบบพื้นที่ที่ยืดหยุ่นต่อการใช้งานหลากหลายประเภทและหลายช่วงเวลา เนื่องจากมีความต้องการใช้พื้นที่เกินกว่าจะจัดแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนตามประโยชน์ใช้สอย ดังนั้น องค์ประกอบทั้งพืชพันธุ์และสิ่งอำนวยความสะดวกจึงไม่เพียงพอ รวมทั้งไม่เกิดบรรยากาศที่จะเอื้ออำนวยต่อการใช้สอย ทั้ง ๆ ที่พื้นที่ว่างในบริเวณนี้ควรเป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ และประกอบกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนพักอาศัยซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง แม้ว่าหน่วยงานเจ้าของพื้นที่จะมีหน้าที่รับผิดชอบทั้งโดยตรง และสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการ แต่ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

4) พื้นที่ว่างอิสระ มีส่วนสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวสำหรับย่านธุรกิจรวมทั้งชุมชนใกล้เคียง บางบริเวณเป็นพื้นที่ว่างในสถานที่ที่ถูกปิดล้อมด้วยอาคารและรั้วทึบ บางบริเวณเป็นที่ดินที่รอการพัฒนา โดยใช้ประโยชน์เป็นลานจอดรถ มีสภาพทรุดโทรมและรกร้าง ขาดความสวยงามและบรรยากาศที่ดี และมีสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดการใช้เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินไม่มีนโยบายเกี่ยวกับพื้นที่สีเขียว และมีแนวโน้มการพัฒนาพื้นที่ในเชิงพาณิชย์กรรม เช่น อาคารสำนักงาน ห้างสรรพสินค้า ตามบริบทของบริเวณโดยรอบ

ในภาพรวมพื้นที่ว่างเป้าหมายส่วนใหญ่ มีการใช้งานที่หนาแน่นเกินไปทำให้เกิดความแออัด การใช้พื้นที่ขาดเกณฑ์มาตรฐานเกี่ยวกับขนาด ระยะของการใช้สอย ความปลอดภัย และความสวยงาม ควรจะมีการปรับปรุงหรือฟื้นฟูเพื่อให้เป็นพื้นที่สีเขียวที่เหมาะสมต่อการพักผ่อนหย่อนใจ และจำเป็นต้องพิจารณาในรายละเอียดของแต่ละพื้นที่ด้วย

2. ลักษณะพื้นที่ว่างเสียเปล่าในพื้นที่ว่างเป้าหมายที่สามารถเพิ่มความเป็นพื้นที่สีเขียว ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ (ภาพที่ 4) สามารถแบ่งประเภทของพื้นที่ว่างเสียเปล่าได้ดังนี้คือ

1) พื้นที่ว่างไม่มีการใช้ประโยชน์ ถูกปล่อยทิ้งรกร้าง ควรพัฒนาพื้นที่ด้วยการออกแบบภูมิทัศน์แข็ง (Hardscape) โดยไม่ละเลยการออกแบบภูมิทัศน์นุ่ม (Softscape) ควบคู่ไปด้วย เช่น พื้นที่ว่างใต้ทางด่วน พื้นที่ริมแม่น้ำ เป็นต้น

2) พื้นที่ว่างมีการใช้ประโยชน์ต่ำกว่ามาตรฐาน ควรปรับปรุงพื้นที่ด้วยการออกแบบภูมิทัศน์แข็ง (Hardscape) ที่มีสัดส่วน ขนาด หรือระยะต่าง ๆ ตามเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ดี ทำให้เพิ่มพื้นที่ว่างที่สามารถออกแบบภูมิทัศน์นุ่ม (Softscape) เพิ่มเติมได้ มักเป็นพื้นที่ว่างที่ใช้สอยแบบชั่วคราว เช่น พื้นที่ลานจอดรถ เป็นต้น

3) พื้นที่ว่างเศษเหลือ ควรปรับปรุงพื้นที่ให้มีขอบเขตระหว่างส่วนที่มีการใช้สอยและส่วนที่เป็นเศษอย่างชัดเจน และทำให้เพิ่มพื้นที่ว่างที่สามารถออกแบบภูมิทัศน์นุ่ม (Softscape) เพิ่มเติมได้ เช่น พื้นที่ริมถนน พื้นที่บริเวณใกล้สิ่งก่อสร้างหรือสาธารณูปโภค เป็นต้น

2) พื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการ ในย่านธุรกิจที่ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงได้ง่าย ลักษณะเด่นของพื้นที่ว่างบริเวณนี้ คือ เป็นพื้นที่ในระยะร่นของอาคารจากถนนหลัก มีส่วนประกอบที่พบเห็นทั่วไปคือ ทางเข้าอาคาร รั้วด้านหน้า ป้ายชื่อสถานที่ ลานจอดรถ มีองค์ประกอบที่มีลักษณะโดดเด่น เช่น ประติมากรรม รวมทั้งมีการดูแลรักษาเป็นอย่างดี ส่วนรูปแบบและองค์ประกอบของพื้นที่เอื้ออำนวยให้เกิดพื้นที่สีเขียวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจได้น้อย เนื่องจากการออกแบบที่ไม่ได้คำนึงถึงการเข้าใช้ของประชาชนทั่วไป เพราะบริบทของอาคารไม่เอื้ออำนวยให้เป็นพื้นที่สาธารณะอย่างแท้จริง แต่พื้นที่สีเขียวในย่านธุรกิจก็ยังเป็นที่ต้องการของประชากรกลางวันโดยทั่วไป และแม้ว่าจะมีความพร้อมในการพัฒนา การดูแลรักษา และอยู่ในย่านที่มีประชากรกลางวันหนาแน่น มีความต้องการใช้พื้นที่สีเขียวเป็นอย่างมาก แต่นโยบายของเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นเอกชนยังมีส่วนร่วมน้อยในการจัดการดังกล่าว

3) พื้นที่ว่างรอบอาคาร มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการ ในสถานที่ราชการและศาสนสถาน มีรูปแบบพื้นที่ที่ยืดหยุ่นต่อการใช้งานหลากหลายประเภท และหลายช่วงเวลา เนื่องจากมีความต้องการใช้พื้นที่เกินกว่าจะจัดแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนตามประโยชน์ใช้สอย ดังนั้น องค์ประกอบทั้งพืชพันธุ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกจึงไม่เพียงพอ รวมทั้งไม่เกิดบรรยากาศที่จะเอื้ออำนวยต่อการใช้สอย ทั้ง ๆ ที่พื้นที่ว่างในบริเวณนี้ควรเป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ และประกอบกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนพักอาศัยซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง แม้ว่าหน่วยงานเจ้าของพื้นที่จะมีหน้าที่รับผิดชอบทั้งโดยตรง และสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการ แต่ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

4) พื้นที่ว่างอิสระ มีส่วนสำคัญในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวสำหรับย่านธุรกิจรวมทั้งชุมชนใกล้เคียง บางบริเวณเป็นพื้นที่ว่างในสุสานที่ถูกปิดล้อมด้วยอาคาร และรั้วทึบ บางบริเวณเป็นที่ดินที่รอการพัฒนา โดยใช้ประโยชน์เป็นลานจอดรถ มีสภาพทรุดโทรม และรกร้าง ขาดความสวยงาม และบรรยากาศที่ดี และมีสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดการใช้เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินไม่มีนโยบายเกี่ยวกับพื้นที่สีเขียว และมีแนวโน้มการพัฒนาพื้นที่ในเชิงพาณิชย์กรรม เช่น อาคารสำนักงาน ห้างสรรพสินค้า ตามบริบทของบริเวณโดยรอบ

ในภาพรวมพื้นที่ว่างเป้าหมายส่วนใหญ่ มีการใช้งานที่หนาแน่นเกินไป ทำให้เกิดความแออัด การใช้พื้นที่ขาดเกณฑ์มาตรฐานเกี่ยวกับขนาด ระยะของการใช้สอย ความปลอดภัย และความสวยงาม ควรจะมีการปรับปรุงหรือฟื้นฟูเพื่อให้เป็นพื้นที่สีเขียวที่เหมาะสมต่อการพักผ่อนหย่อนใจ และจำเป็นต้องพิจารณาในรายละเอียดของแต่ละพื้นที่ด้วย

2. ลักษณะพื้นที่ว่างเสียเปล่าในพื้นที่ว่างเป้าหมายที่สามารถเพิ่มความเป็นพื้นที่สีเขียว ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ (ภาพที่ 4) สามารถแบ่งประเภทของพื้นที่ว่างเสียเปล่าได้ดังนี้คือ

1) พื้นที่ว่างไม่มีการใช้ประโยชน์ ถูกปล่อยทิ้งรกร้าง ควรพัฒนาพื้นที่ด้วยการออกแบบภูมิทัศน์แข็ง (Hardscape) โดยไม่ละเลยการออกแบบภูมิทัศน์นุ่ม (Softscape) ควบคู่ไปด้วย เช่น พื้นที่ว่างใต้ทางด่วน พื้นที่ริมแม่น้ำ เป็นต้น

2) พื้นที่ว่างมีการใช้ประโยชน์ต่ำกว่ามาตรฐาน ควรปรับปรุงพื้นที่ด้วยการออกแบบภูมิทัศน์แข็ง (Hardscape) ที่มีสัดส่วน ขนาด หรือระยะต่าง ๆ ตามเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ดี ทำให้เพิ่มพื้นที่ว่างที่สามารถออกแบบภูมิทัศน์นุ่ม (Softscape) เพิ่มเติมได้ มักเป็นพื้นที่ว่างที่ใช้สอยแบบชั่วคราว เช่น พื้นที่ลานจอดรถ เป็นต้น

3) พื้นที่ว่างเศษเหลือ ควรปรับปรุงพื้นที่ให้มีขอบเขตระหว่างส่วนที่มีการใช้สอยและส่วนที่เป็นเศษอย่างชัดเจน และทำให้เพิ่มพื้นที่ว่างที่สามารถออกแบบภูมิทัศน์นุ่ม (Softscape) เพิ่มเติมได้ เช่น พื้นที่ริมถนน พื้นที่บริเวณใกล้สิ่งก่อสร้างหรือสาธารณูปโภค เป็นต้น

ภาพที่ 4 พื้นที่ว่างไม่มีการใช้ประโยชน์ บริเวณอาคารศาลากลาง (บน)
พื้นที่ว่างมีการใช้ประโยชน์ต่ำกว่ามาตรฐานและพื้นที่ว่างเศษเหลือ บริเวณลานกีฬาใต้ทางด่วน (ล่าง)
ที่มา: การสำรวจ เมื่อ 26-27 มิถุนายน 2561

5.4 แนวทางการออกแบบองค์ประกอบภูมิทัศน์ที่เอื้อให้เกิดความเป็นพื้นที่สีเขียว

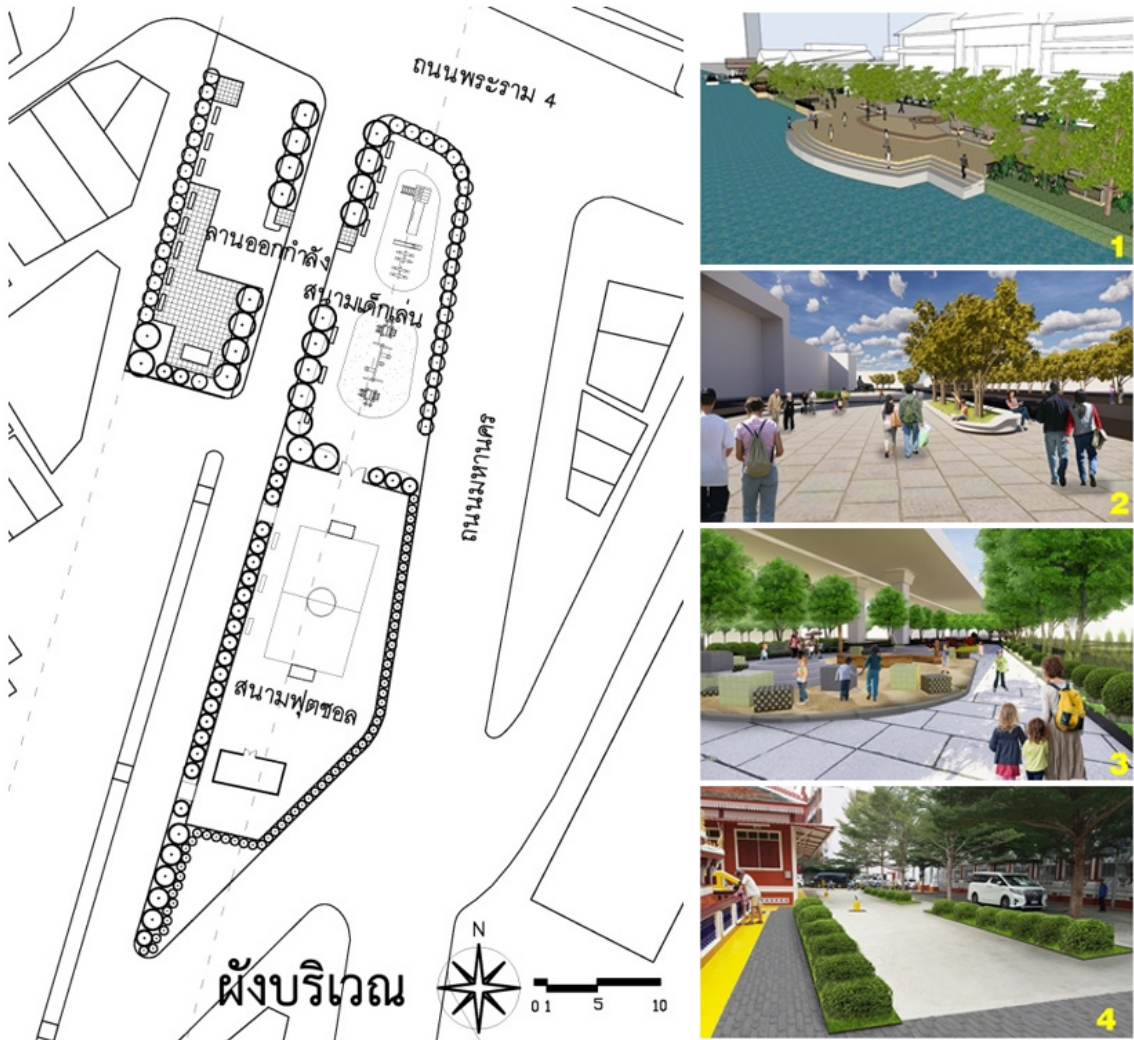
1. บทบาทของพื้นที่ว่างที่ส่งผลต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ได้ดังต่อไปนี้

พื้นที่ว่างเป้าหมายในย่านเจริญกรุง บางรัก มีลักษณะที่เอื้อต่อการเพิ่มพื้นที่สีเขียว หากมีการพิจารณาออกแบบปรับปรุงพื้นที่ (ภาพที่ 5) ให้มีความเหมาะสมด้านกายภาพ และสอดคล้องกับกิจกรรม ดังนี้

1) พื้นที่ใช้สอย เนื่องจากพื้นที่ว่างส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชันที่รองรับการใช้งานจนเต็มพื้นที่ เช่น พื้นที่ด้านหน้าอาคาร พื้นที่รอบอาคาร หากมีการประสานกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจเข้ากับการใช้สอยเดิมของพื้นที่ ด้วยออกแบบการปรับปรุงพื้นที่เป็นสวนขนาดเล็ก (pocket park) แทรกอยู่ด้วย จะทำให้เกิดความคุ้มค่าในการใช้งานมากขึ้น รวมทั้งช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี และเสริมความงามของพื้นที่ โดยแบ่งเป็นกลุ่มเฉพาะได้ดังนี้ 1) พื้นที่สีเขียวประวัติศาสตร์ ที่ช่วยเน้นบรรยากาศย่านเก่า เช่น บริเวณอาคารศาลากลาง โบสถ์อัสสัมชัญ มัสยิดฮารูน เป็นต้น 2) พื้นที่สีเขียวสร้างสรรค์ ที่เสริมองค์ประกอบอย่างมีเอกลักษณ์ สอดคล้อง และต่อเนื่องกับพื้นที่กิจกรรมหรืออาคารใกล้เคียง เช่น บริเวณอาคารไพบรณียกลาง พิพิธภัณฑ์ชาวบางกอก เป็นต้น 3) พื้นที่สีเขียวนันทนาการ ที่เป็นศูนย์กิจกรรมชุมชนหรือลานโล่งอเนกประสงค์สำหรับพักผ่อน พบปะ และเล่นกีฬา เช่น บริเวณพื้นที่ใต้ทางด่วน เป็นต้น 4) พื้นที่สีเขียวบริเวณทั่วไป ที่จัดให้มีลานพักผ่อนและพื้นที่ปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้น เช่น พื้นที่ลานจอดรถ ลานโล่งต่าง ๆ เป็นต้น

2) การเชื่อมโยง เนื่องจากพื้นที่ว่างบางแห่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง และต่อเนื่องกันสามารถจัดเป็นโครงข่ายพื้นที่สีเขียวที่เชื่อมโยงจากพื้นที่หนึ่งสู่อีกพื้นที่หนึ่งได้ ด้วยการปรับปรุงเส้นทาง

สัญจรรูปแบบต่าง ๆ ที่เข้าถึงกันได้อย่างสะดวก รวมทั้งการออกแบบบริเวณทางเข้า เช่น ชุมประตูลานทางเข้า ช่วยเน้นให้เด่นชัดสวยงาม และเสริมสร้างลักษณะเฉพาะของเส้นทางให้เหมาะกับกลุ่มพื้นที่สีเขียวเฉพาะ ได้แก่ ทางสีเขียวประวัติศาสตร์ ทางสีเขียวสร้างสรรค์ ทางสีเขียวนันทนาการ และทางสีเขียวบริเวณทั่วไป

ภาพที่ 5 ตัวอย่างการออกแบบพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ว่างเป้าหมาย แสดงฝั่งบริเวณพื้นที่ได้ทางด่วน และทัศนียภาพ

1) อาคารศุลกากร 2) อาคารไรรักษ์กลาง 3) พื้นที่ได้ทางด่วน 4) วัดสวนพลู

3) พืชพันธุ์ในย่านเจริญกรุง บางรัก ที่มีข้อจำกัดในความแออัดของการใช้พื้นที่ ควรออกแบบโดยใช้พืชพันธุ์เป็นองค์ประกอบที่เกิดประโยชน์ในพื้นที่ใช้สอย เช่น ปลุกต้นไม้ดบังโครงสร้างช่วยลดความแข็งแกร่งของพื้นที่ เป็นแนวขอบเขต เป็นฉากหลัง เป็นแนวกันควบคุมการเข้าออก และใช้พืชพันธุ์ทำหน้าที่แทนสิ่งก่อสร้าง เช่น ปลุกไม้พุ่มเป็นรั้ว ปลุกไม้เลื้อยเป็นหลังคาปกคลุม รวมทั้งการติดตั้งส่วนประกอบในสิ่งก่อสร้างที่สามารถเป็นพื้นที่ปลูก หรือช่วยยึดโยงหรือมีส่วนที่สนับสนุนการปลูกพืชพันธุ์ เช่น กระบะต้นไม้ โครงระแนง เป็นต้น การเลือกชนิดพืชพันธุ์ทั้งรูปทรง ขนาด และระยะปลูก ต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับข้อจำกัดอื่น ๆ เช่น แนวเสาไฟฟ้า ท่อประปา ท่อระบายน้ำ บริเวณถนนที่ไม่ต้องการให้พืชพันธุ์บดบังมุมมอง เป็นต้น (ภาพที่ 6)

4) สุนทรียภาพ การออกแบบพื้นที่โล่ง โดยเสริมสร้างบรรยากาศด้วยองค์ประกอบที่เน้นวัสดุพื้นผิว และพืชพันธุ์ให้สัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ ทั้งรูปแบบอาคาร ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต เพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ย่านเจริญกรุง บางรัก และสร้างบรรยากาศที่เชื่อมโยงในการเข้าสู่พื้นที่ การเปิดมุมมองให้เห็นพื้นที่โล่ง ช่วยลดความอับทึบให้กับบริเวณชุมชน ตกแต่งด้วยองค์ประกอบที่เสริมความน่าสนใจให้กับบริเวณ มีความร่มรื่น และเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น

ภาพที่ 6 ตัวอย่างพื้นที่ว่างเป้าหมาย เปรียบเทียบก่อนและหลังการออกแบบเป็นพื้นที่สีเขียว

6. สรุปและอภิปรายผล

การค้นหาพื้นที่ว่างที่มีศักยภาพในการเป็นพื้นที่สีเขียวในย่านเจริญกรุง เขตบางรัก ซึ่งมีสถิติปริมาณพื้นที่สีเขียวต่ำกว่าเขตอื่น ๆ พบว่า มีพื้นที่ว่างที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ว่างเสียเปล่า ได้แก่ 1) พื้นที่ว่างไม่มีการใช้ประโยชน์ 2) พื้นที่ว่างมีการใช้ประโยชน์ต่ำกว่ามาตรฐาน และ 3) พื้นที่ว่างเศษเหลือ ถ้านำมาปรับปรุงฟื้นฟูพื้นที่ให้ประชาชนทั่วไปได้ใช้สอยจะสามารถเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่เป็นสวนขนาดเล็ก 30 แห่ง ที่มีรัศมีบริการกระจายตัวครอบคลุมพื้นที่ศึกษาได้เกือบทั้งหมด สามารถจัดเป็นกลุ่มพื้นที่สีเขียว (green cluster) ตามบริบทพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่สีเขียวประวัติศาสตร์ พื้นที่สีเขียวสร้างสรรค์ พื้นที่สีเขียวนันทนาการ และพื้นที่สีเขียวบริเวณทั่วไป เชื่อมโยงด้วยทางสีเขียว (green way) ที่สอดคล้องกับบรรยากาศของบริบทและเอกลักษณ์พื้นที่

7. ข้อเสนอแนะ

การออกแบบพื้นที่สีเขียวบนถนนที่ได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลผู้ใช้บริการ และการบริหารจัดการพื้นที่มาใช้ในการออกแบบปรับปรุงพื้นที่ว่างเปล่าให้มีความสอดคล้อง และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง ควรพิจารณาให้ประกอบอยู่ในการจัดทำโครงการและแผนงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

8. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การออกแบบภูมิทัศน์พื้นที่สีเขียวเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวของชุมชนเมือง ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยประจำปี 2561 จาก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

9. เอกสารอ้างอิง

- จามรี อารยานิมิตสกุล. (2558). พืชพันธุ์ในงานภูมิสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2560). แนวทางการจัดการพื้นที่สีเขียวและมาตรฐานอัตราส่วนพื้นที่สีเขียว สำหรับชุมชนเมืองในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ศูนย์ข้อมูลกรุงเทพมหานคร สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร. (2561). กรุงเทพฯ ปัจจุบัน. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://203.155.220.230/m.info/nowbma>, [สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2561].
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2548). คู่มือพัฒนาพื้นที่สีเขียว. เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิทัศน์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2558). แนวปฏิบัติด้านการจัดการพื้นที่สีเขียว/ชุมชนอย่างยั่งยืนและลดภาวะโลกร้อน. ชุดความรู้ แนวทางการพัฒนาเมือง/ชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมคาร์บอนต่ำ เล่มที่ 3. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สุพักตรา สุทธสุภา. (2540). พื้นที่โล่ง : องค์ประกอบในผังเมือง. หน้าจั่ว, ฉบับที่ 15, 121-128.
- Donald Watson, Alan Plattus and Robert Shibley. (2003). Time-Saver Standards for Urban Design. New York: The McGraw-Hill Company.
- Helen Woolley. (2003). Urban open spaces. New York: Spon Press.
- Ismail Haque. (2016). Utilization of Leftover Spaces Subsequent to Flyover Construction and Socioeconomic Aspects of Residents below Them. [Online]. Retrieved from www.researchgate.net/publication/320518703 [accessed 4 May 2019].
- Roger Trancik. (1986). Finding lost space. New York: Van nostrand reinhold company.